

Posudek na disertační práci

Mgr. Štěpán Macháček: *Islám na Balkáně v postkomunistickém období. Proměny a nové formy islámu v jihovýchodní Evropě v letech 1990–2005.* Praha, Filozofická fakulta UK – Ústav Blízkého východu a Afriky 2006, 220 s.

Oblast Balkánu, resp. jihovýchodní Evropy byla v uplynulých letech předmětem intenzivního zájmu jak české, tak světové veřejnosti. Mezietské střety na Balkáně mj. připomenuly skutečnost, že v této části Evropy žijí početné skupiny autochtonních muslimů. Česká společnost přitom zůstává ve vztahu k muslimům stále silně předpojatá, z historických důvodů u ní přežívá značná fobie vůči islámu, což se projevilo mj. již v době války v Bosně a Hercegovině a na Kosovu a v poslední době i v rámci dosti emocionálně pojímané diskuse o přijetí Turecka do Evropské unie. Pravou příčinou uvedených negativních nálad nejsou však ani tak kulturní a náboženské odlišnosti, jako spíše neznalost.

Čeští historici a politologové, kteří se v uplynulých letech zabývali děním na Balkáně, nebyli dost dobře schopni kvalifikovaně zodpovědět legitimní otázku o charakteru a stupni „reislamizace“ části obyvatel současné jihovýchodní Evropy. Proto velice vítám, že se mezi odborníky na islám objevil mladý badatel, který si za téma své disertační práce zvolil problematiku podoby a proměn islámu v balkánských zemích v uplynulých zhruba patnácti letech.

Štěpán Macháček vymezil v úvodu práce hlavní cíle svého studia a definoval areál, který zkoumal (přitom zdůvodnil, proč se méně věnoval problematice muslimů v Bulharsku). Zároveň představil pramennou bázi, z níž vycházel, a objasnil své jazykové předpoklady pro studium zkoumané problematiky.

Disertační práci rozdělil do tří základních kapitol. V prvé z nich se vypořádal s rozбором nejdůležitější literatury a pramenů. Zde nemám větších připomínek. (Proč neužil literaturu německou, autor vysvětlil. Informace o reáliích albánských si byl schopen opatřit zprostředkovaně za pomoci relevantní anglicky a francouzsky psané literatury. Pro komunikaci s albánskými duchovními užil srbského, resp. arabského jazyka.) Více snad mohla být ještě využita literatura bosenská, zejména starší produkce některých vědeckých a odborných institucí – Orientálního ústavu v Sarajevu (*Prilozi za orijentalnu filologiju*), Gazi Husrev-begovy knihovny (*Anali*), Historického ústavu v Sarajevu (*Prilozi*), případně též

novější publikace s náboženskou tematikou vydané Bosňáckým institutem Adila Zulfikarpašiće, Kongresem bosensko-muslimských / bosňáckých intelektuálů či spolkem Preporod.

Oddíly o současné muslimské populaci na Balkáně byly zpracovány dostatečně a přehledně. Více mohlo být snad řečeno jen o skupině Goranců na Kosovu. U nás se Goranci zabývá např. Filip Tesař – pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, svým původním školením etnolog.

Za jádro Macháčkovy práce lze pokládat kapitoly o islámských školách na Balkáně a o současných směrech islámského aktivismu v jihovýchodní Evropě. Tyto části jsou zpracovány velice precizně. V takové šíři a tak detailně je u nás problematika prezentována fakticky poprvé. Na tomto místě je třeba ocenit doktorandovo neobyčejné zaujetí pro věc, velikou píli, s níž shromáždil veškeré informace, a zároveň zdůraznit skutečnost, že autor problémy prezentuje na základě autopsie – vlastních „terénních“ výzkumů uskutečněných v řadě balkánských zemí. To práci bezesporu přidává na původnosti a také na kvalitě.

V neposlední řadě je třeba vyzdvihnout také kvalitní jazykovou úroveň práce (dobrý styl a srozumitelnost textu), což nebývá u současných doktorandů vždy pravidlem.

Pro velké množství nových informací, které spis přináší, by bylo vhodné, kdyby se v blízké budoucnosti podařilo práci publikovat. Pro širšího (laického) čtenáře by však v tom případě bylo třeba, aby se některé části výkladu doplnily. Obecně bych řekl, že pro publikování by bylo vhodné doplnit do práce „trochu více teorie“ (přirozeně však srozumitelnou formou), „trochu více historie“ (prozatím se práce věnuje jen období po roce 1990, maximálně se odvolává na předchozí – komunistickou etapu) a alespoň „trochu politických souvislostí“ (byť se tomu autor při zpracování disertace prozatím očividně bránil).

Co osobně v práci postrádám, resp. o čem se domnívám, že by v ní mohlo být ještě detailněji rozpracováno a vysvětleno?

– Objasnění, co je to „balkánský islám“, v čem spočívá jeho „tolerantnost“, jaké jsou jeho historické a kulturní kořeny. Většina představitelů politických a duchovních elit v Bosně, např. Alija Izetbegović, Mustafa Cerić aj., se tezí o „umírněném, tolerantním islámu na Balkáně“ bránila proti nařčení z „islámského fundamentalismu“. Hlubší, teoretičtější postavený rozbor tohoto problému by byl velmi užitečný. Rozbor by mohl být podložen i některými dokumenty. Autor se např. na s. 26 zmiňuje o *Deklaraci evropských muslimů*

z pera bosenského reis-ul-ulemy Ceriće. Čtenář by si zřejmě přál odpověď na otázku, do jaké míry jde o realistický materiál, či zda se nejedná spíše jen o propagandistický dokument.

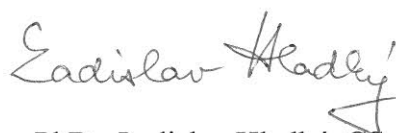
– Alespoň v poznámkách mohla být více rozvedena a popsána institucionální základna islámu v balkánských zemích. Např. v Bosně existuje rijaset už od doby okupace této země Rakouskem-Uherskem. Za více než sto let prošla Islámská společnost (IZ) v jednotlivých balkánských státech specifickým historickým vývojem s řadou organizačních přeměn. Ty měly být alespoň stručně popsány, aby se lépe porozumělo lpění místní ulemy na domácích tradicích.

– Více informací se v práci mohlo také objevit o letitém ideovém konfliktu, který je příznačný pro muslimy na Balkáně: Konflikt západního (víceméně nenáboženského) modernismu x náboženské a kulturní (islámské) tradici Východu. Tento kulturní střet se na Balkáně projevil už v průběhu 19. století a fakticky se řeší i v současné době. Rozpad komunismu a následné mezinárodní války zde, jak správně zdůraznil autor v práci, na jedné straně sice umožnily, aby se balkánští muslimové opětovně více začlenili do „globalizačních“ procesů islámského světa, na druhé straně se však právě v současné době jih Balkánu – více než kdy předtím – otevírá také vlivům silně sekularizovaného Západu. Otázka podílu muslimského obyvatelstva, které bude v budoucnu aktivně nábožensky žít, je proto stále otevřená. (Srov. např. filozoficky pojaté knihy Muhameda Filipoviće, Šačira Filandry, Rusmira Mahmutćehajiće ad.)

Tyto mé poznámky nejsou kritikou vůči předkládané práci. Lze je brát spíše jen jako několik podnětů pro rozpravu v rámci obhajoby disertace.

Osobně hodnotím disertační práci Mgr. Štěpána Macháčka jako velmi zdařilou. Vysoce si cením jeho zaujetí pro téma, schopnosti kritické analýzy všech dostupných pramenů a informačních zdrojů a příkladné pracovní píle. Jsem přesvědčen, že předložený spis *Islám na Balkáně v postkomunistickém období. Proměny a nové formy islámu v jihovýchodní Evropě v letech 1990–2005* splňuje podmínky kladené na disertační práci, a proto ho doporučuji k obhajobě.

V Brně 22. června 2006

Doc. PhDr. Ladislav Hladký, CSc.

Historický ústav AV ČR, pobočka Brno